

KUZEY MAKEDONYA CUMHURİYETİ OMBUDSMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A Study on Republic of North Macedonia Ombudsman

Doç. Dr. Emre AKCAGÜNDÜZ*

Geliş Tarihi: 27.02.2024 | Yayına Kabul Tarihi: 5.07.2024

Öz

İdarenin yapmış olduğu işlem ve eylemlere karşı etkin bir denetim mekanizması olan ombudsmanlık kurumu, farklı ülkelerde farklı şekilde kurulmuştur. Kurulduğu ülkelerin tarihsel, sosyolojik, ekonomik ve siyasal yapısına göre şekillenen ombudsmanlık kurumu, farklı ülke örnekleri çerçevesinde farklı tecrübeler edinerek dünya geneline yayılan uluslararası bir kurum olmuştur. Ombudsmanlık kurumunun her ülkede farklı olarak örgütlenmesi ve farklı olaylara çözüm önerileri üretmesi, uluslararası alanda kurum ile ilgili yapılan akademik çalışmaların gelişmesine neden olmuştur. Örneğin Arjantin'de ombudsman daha çok insan hakları ihlalleri ile ilgili konular hakkında karar verirken İskandinav ülkeleri örneğinde (İsveç, Norveç ve Danimarka) vatandaşların günlük hayatlarında idare ile yaşadıkları sorunlar ile ilgili kararlar vermiştir. Ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de de gelişmesi için farklı ülke örneklerinin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü ombudsmanlık kurumu oluşturulduğu ülkenin sosyolojik, yönetsel ve kültürel kodlarıyla yakından ilişkilidir. Bir ülkedeki yeni bir ombudsmanlık uygulaması diğer ülkeler için de rol model olabilmektedir. Bu çerçevede çalışma-

Abstract

The Ombudsman institution, an effective audit mechanism against administrative actions, varies in its establishment across different countries. Depending on each country's historical, sociological, economic, and political structures, the Ombudsman institution takes on different forms and tackles various issues. Because of this, academic studies on the institution have increased globally. For instance, in Argentina, the Ombudsman primarily addresses human rights violations, while in Scandinavian countries like Sweden, Norway, and Denmark, the Ombudsman resolves general issues between citizens and the administration. Understanding different Ombudsman practices worldwide can help develop the institution in Turkey. The Ombudsman institution's workings are intrinsically tied to the sociological and administrative cultures of its country. A successful Ombudsman practice in one country can serve as a model for others. This study aims to examine the Ombudsman of North Macedonia. It explores the institution's historical development, establishment, appointment procedures, duties, complaint acceptance procedure, and working style. The research uses document anal-

* Trakya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, emreakcagunduz@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2829-0794.

nın amacı Kuzey Makedonya Ombudsmanı örneğini incelemektir. Çalışma nitel araştırma yönteminin bir alt dalı olan doküman analizi çerçevesinde şekillendirilmiştir. Çalışmada öncelikle Kuzey Makedonya'nın idari yapısı, Kuzey Makedonya Ombudsmanlık Kurumunun tarihsel gelişimi, kuruluşu, atanması, görevleri, şikâyetleri kabul usulü ve çalışma biçimi incelenmiştir. Sonuç bölümünde de elde edilen bilgiler çerçevesinde Kuzey Makedonya Ombudsmanının seçilmesi, atanması, görev süresi, sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkisi, teşkilat yapısı, Anayasa Mahkemesi ile olan ilişkisi, yetkileri ve faaliyetleri bakımından Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumu ile farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıkların çoğu Türkiye'de hayata geçirildiğinde Kamu Denetçiliği Kurumuna olumlu katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Denetim, İdare, İnsan Hakları, Kuzey Makedonya.

ysis, a qualitative research method. In conclusion, the study finds differences between the Ombudsman institution of North Macedonia and Turkey in terms of election and appointment procedures, term of office, relationship with civil society organizations, organizational structure, relationship with the Constitutional Court, powers, and activities. Implementing most of these differences in Turkey could positively impact the Ombudsman Institution.

Key words: Ombudsman, North Macedonia, Audit, Administration, Human Rights.

GİRİŞ

Küreselleşme ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin baş döndürücü bir hızla gelişmesi, dünyadaki farklı ülkeler arasındaki etkileşimi hızla artırmıştır. Bu etkileşim, ülkelerin idari, sosyal, kültürel ve siyasal yapılarını da etkilemiştir. Özellikle bir ülkede uygulamaya koyulup önemli başarılar elde eden kurumlar politika transferi sürecine dahil edilerek farklı ülkelerde de uygulamaya koyulmaya başlamıştır. Ombudsmanlık kurumu da bu sürece dahil edilecek bir kurumdur. Ombudsmanlık kurumu ilk olarak 1809 yılında İsveç anayasasına girerek uygulama alanı bulmuştur. Sonraki süreçte pek çok ülke İsveç uygulamasındaki faydaları görerek ombudsmanlık kurumunu kendi ülkelerinde uygulamak için harekete geçmiştir.

Ombudsmanlık kurumu doğuşu ve yapısı itibarıyla kendine has bazı özelliklere sahiptir. Öncelikle ombudsmanlık kurumu, idarenin keyfi davranışlarını engellemek amacıyla kurulmuş bir kurumdur. Türkiye'de ve dünyada idarenin

kamu hizmetlerini sunumunda ya da iktidar gücünü kullanırken vatandaşların hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği sıklıkla görülmüştür. Kamu yönetiminin denetim yöntemleri ve denetim kurumları çağın gereklerine uygun olarak yeterli seviyede etkinlik gösteremeyebilmektedir. Örneğin kamu yönetiminin denetiminde en etkin kurumlardan birisi olan yargı (mahkemeler) iş yoğunluğu, dava masraflarının fazlalığı, mevzuatın karmaşık ve teknik oluşu, taraflılık vb. nedenlerle yeterince etkin çalışmayabilmektedir. Ayrıca insan haklarının da hızla gelişmesi ve yeni hakların ortaya çıkması (çevre hakkı vb.) kamu yönetiminin denetim yöntemlerinde yeni arayışlara yol açmıştır.

Ombudsmanlık kurumu klasik kamu yönetimi denetim yönetimlerinden pek çok noktada ayrılmaktadır. Öncelikle ombudsmanlık kurumu bağımsız, tarafsız, hiyerarşi dışı, şeffaf, hesap verebilir bir yapıya sahiptir. Ayrıca kurumun kararları bağlayıcı değildir. Kurumun kararlarının bağlayıcı olmaması literatürde çeşitli eleştirilere neden olsa da burada amaç demokrasinin gelişmesi ve içselleştirilmesidir. Kurumun kurulduğu ülkelerde kararlarına devlet otoritesi olmadan (yani cebr-i icra yoluyla) uyulması demokrasinin gelişmesi ve içselleştirilmesi için önemli bir adımdır. Ombudsmanlık kurumu hukuk devleti ilkesinin yerleşmesi ve içselleştirilmesi için de önemli görevler üstlenmektedir. Hukuk devleti, doğası gereği idarenin bütün işlem ve eylemlerinin hukuk kuralları ile denetlenmesidir. Ombudsmanlık kurumu da denetim konusunda yaşanan zafiyeti bağımsız ve tarafsız bir şekilde engellemeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı Kuzey Makedonya ombudsmanının kuruluş süreci/ tarihçesi, atanması, görevleri, şikâyetleri kabul usulü, çalışma biçimi ve son üç yılda (2019-2021-2022) kuruma yapılan başvuruların niteliklerini incelemektir. Kuzey Makedonya Ombudsmanının incelenmesindeki amaç, farklı ülke örneklerinde uygulama alanı bulan ombudsmanlık kurumunun Türkiye örneğinde kurulan Kamu Denetçiliği Kurumuna yapabileceği olası katkıları da tartışmaktır. Ombudsmanlık kurumu, Türkiye’de görece yeni bir kurum olması nedeniyle farklı ülke örneklerinden yararlanarak gelişime açık olan bir kurumdur. Farklı ülke örneklerinin incelenmesi ve tespit edilecek farklı uygulamalar Türkiye’deki Kamu Denetçiliği Kurumunun da gelişmesine fayda sağlayacaktır.

Çalışma genel olarak nitel araştırma yönteminin bir alt dalı doküman analizi yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Doküman analizi: *“Basılı ve elektronik*

materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir” (Kıral, 2020: 173). Doküman analizinde konu ile ilgili belgeler, istenilen amaçlara erişmede kullanılacak verilerin bulunabilmesi için derinlemesine analize tabi tutulmaktadır. Çalışmada Kuzey Makedonya Ombudsmanı ile ilgili yazılmış akademik tezler ve makaleler incelenmiştir. Ayrıca Kuzey Makedonya Ombudsmanının kuruluşuna dair mevzuat, kurumun internet sitesi ve kurumun hazırladığı raporlar incelenerek analiz edilmiştir. Elde edilen dokümanlar sistematize edilerek okunmuş ve incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle ombudsman kavramı tartışılmıştır. Kavramın kökeni, tarihsel gelişimi bu bölümde incelenmiştir. İkinci bölümde Kuzey Makedonya'nın idari ve siyasi yapısı incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Kuzey Makedonya Ombudsmanının tarihsel gelişimi, kuruluşu, atanması, görevleri, kuruma yapılan şikâyetlerin niceliksel özellikleri, kurumun çalışma şekli ve örgütlenmesi, şikâyetleri kabul usulü ve çalışma biçimi incelenmiştir. Sonuç bölümünde de Kuzey Makedonya Ombudsmanının özellikleri çerçevesinde Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumuna yapabileceği katkılar tartışılmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: DENETİM VE OMBUDSMANLIK KURUMU

Ombudsmanlık idarenin denetlenmesi amacıyla ortaya çıkmış bir kurumdur. Bu nedenle ombudsmanlığın anlaşılması için kurumun esas amacı olan “denetim” kavramı incelenmelidir.

Denetim kavramının etimolojik kökeni incelenmeden önce önemli bir noktaya değinmekte fayda vardır. Denetim kavramı özellikle anglo sakson kültürünün yaygın olduğu akademik çalışmalarda “Audit” kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Fakat Fransızca'da denetim “Control (Contr+rol)” kelimesiyle ifade edilmektedir. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde yaşanan modernleşme çabalarında (Tanzimat Döneminde olduğu gibi) yoğun Fransız etkisinin görülmesi, Türkçeye Fransızcanın sirayet etmesine neden olmuştur. Bu nedenle kontrol kelimesi sıklıkla denetim yerine kullanılmıştır. Fakat sonradan yapılan çalışmalarda (Özden, 2010: 16-17; Cömert, 2016: 2-6) denetim yerine anglo sakson kültüründe kullanılan audit kavramının kullanılmasının daha uygun olduğu kabul edilmiştir. Çalışmada hem control hem de audit kavramlarının etimolojik kökenine bakılması, denetim kavramının anlaşılması açısından daha uygun görülmüştür.

Etymonline adlı dünyanın en kapsamlı online etimoloji sözlüğüne göre denetim (control) ilk olarak Anglo-Fransızlar tarafından uygulanmıştır. Kavram ilk olarak ticari amaçlı kullanılmıştır. Denetim kavramı yapılan herhangi bir işin, istenilen formatta yapılıp yapılmadığının kontrolü amacıyla kullanılmıştır. Özellikle bu dönemde kralların hazinesini ve hesaplarını kontrol eden kişiyi betimlemek için de “denetçi-kontrolcü (controller)” kavramı kullanılmıştır (Etymonline, 2023). Denetim kavramının etimolojik kökenine dair Atay (1999: 19-20) yapmış olduğu çalışmada denetim kavramının “Contr” ve “rol” kavramlarının birleşmesiyle oluştuğunu belirtmektedir. Atay, Contr+rol kavramının sicil ya da kayıtların üzerinde yer alan bir dizi bilginin (isim vb.) yoklanması ve aslına uygun olarak denetlenmesi anlamına geldiğini belirtmiştir (Atay, 1999: 19-20). Etymonline adlı dünyanın en kapsamlı online etimoloji sözlüğüne göre denetim (audit) 15. yüzyılın başlarında kayıtların/hesapların sözlü olarak dikkatli bir şekilde okuyup incelemek anlamında kullanılmıştır (Etymonline, 2023).

Türkçede ise denetim kavramının karşılığı olarak “murakabe” kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram “rabk” ve “rükub” kelimelerinden türemiştir. Bu kelimeler bakma, gözetleme, inceleme, gözaltında tutma gibi anlamlara gelmektedir (Atay, 1999: 19). Denetim kavramının tarihsel süreç içerisinde birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlara aşağıdaki örnekler verilebilir:

- √ “Bir işin doğru ve usulüne uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, murakabe etmek, teftiş etmek, kontrol etmek” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020).
- √ “Bir faaliyetin sonuçlarının mümkün olduğu kadar planlara uygun olmasını sağlamak amacıyla standartlar konması, elde edilen sonuçların bu standartlarla karşılaştırılması ve uygulamaların plandan ayrıldığı noktalarda düzeltme önlemlerinin belirlenmesi” (Sanal, 2002: 4).
- √ “Örgütün beklenen başarı ölçütlerine ne ölçüde ulaştığını saptamak üzere, bu ölçütlerle yapılan işlerin karşılaştırılması. Yapılan işlemlerin örgütsel amaçlara, yönetsel kurallara ve hukuka uygunluğunun araştırılması” (TODAİE, 2014: 62).

Ombudsmanlık kurumu ilk kez İsveçte ortaya çıkmış bir kurumdur. Kavram “Ombud” yani elçi, haberci anlamına gelmektedir. Burada elçi ile kast edilmek

istenilen halk ile kral arasındaki iletişimi sağlayan kişidir. “Man” ise kişi, şahıs anlamına gelmektedir. Kavram ombud+man kavramlarının birleşmesiyle oluşmuştur (Dursunoğlu vd., 2021: 69-71 ; Özden, 2010: 24-26). Kavramın tarihsel süreçte ortaya çıkışı 16. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. 1709 yılında İsveç ile Rusya arasında gerçekleşen Poltava Savaşı, ombudsmanlık kurumunun oluşturulmasında bir dönüm noktasıdır. Poltava savaşı neticesinde yenilen ve geri çekilmek zorunda kalan İsveç Kralı XII. Şarl, bu süreçte Osmanlı Devleti’ne sığınmıştır. Osmanlı Devleti’nde uzun süre kalan Kral XII. Şarl bu süreçte ülkenin yönetim sürecine uzaktan da olsa müdahil olmak istemiştir. Bu nedenle XII. Şarl kendisi yokken halkı idarenin keyfi davranışlarından korumak amacıyla Hogste Ombudsmannen adlı bir kişi görevlendirmiştir. Hogste Ombudsmannen kralın yokluğunda onun gözü, kulağı, temsilcisi, yüksek vekili, kral adına denetim yapacak kişi anlamına gelmektedir (Erhüman, 1995: 14-18; Demir, 2018: 73-74; Çolakoğlu, 2019: 110-113). Ombudsmanlık kurumu her ne kadar İsveç’te ortaya çıksa da elde ettiği başarılar farklı ülkelerce görülmüş ve politika transferi yoluyla pek çok ülke bu kurumu kendi idari sistemine entegre etmiştir. Ombudsmanlık kurumunun dünya genelinde yayılma süreci üç dalga halinde betimlenebilir. Birinci dalga 1950-1960 seneleri arasında İskandinav Ülkelerinde görülmüştür. 1954 yılında Danimarka’da ve 1959 yılında Norveç’te ombudsmanlık kurumu kurulmuştur. Sonrasında Commonwealth ülkelerinden Yeni Zelanda’da 1962, İngiltere’de 1967, Albertada 1967, Kuzey İrlanda’da 1970 te ombudsmanlık kurumu kurulmuştur. Son olarak üçüncü dalgada 1970’ten sonra pek çok ülkede ombudsmanlık kurumu kurulmuştur. Özellikle 1973’te Fransa ve 1973’te Hindistan’da, 1976’da Portekiz’de, 1979’da Kolombiya’da, 1981’de İspanya’da, 1990’da Nepal’de, 1993’te Peru’da ombudsmanlık kurumu kurulmuştur (Özden, 2010: 34 ; Oytan, 1977: 598).

Ombudsmanlık kurumunun pek çok tanımı yapılmıştır. Literatürdeki yaygın tanımlar şu şekildedir:

- √ *“Kamu kuruluşları ile bu kuruluşlarla ilişkiye giren bireyler arasında meydana gelen anlaşmazlıkları, bireylerin kamu kuruluşlarına ilişkin şikâyetlerini ve kamu kuruluşlarının işleyişinde meydana gelen aksaklıkları inceleyen, bunun yanı sıra, doğru bir şekilde gerçekleştirilen işlemleri destekleyen ve söz konusu problemlerin giderilebilmesi ve mağduriyetin ortadan kaldırılabilmesi için tavsiyelerde bulunan üst düzey bir kurum (Arklan, 2006: 84).”*

- √ *“Vatandaş ile idare arasındaki uyumsuzluklarda vatandaşın hakkını koruyan, vatandaşın mağdur edilmesinin önüne geçen, idarenin takdir yetkisinin kötüye kullanılmasına engel olan bir kurum (Soyupek, 2014: 18).”*
- √ *“İdarenin işlemleri, eylemleri ve davranışları üzerinde hukuka aykırılık ve yerindelik denetimi yapmaya ve hukuka aykırı bulunduğu veya yerinde bulmadığı işlemlerin geri alınması/kaldırılması veya bu işlem veya eylemlerden doğan zararların giderilmesi ve vatandaşlara yönelik uygunsuz davranışların düzeltilmesi için şikayet üzerine veya re’sen idare nezdinde girişimlerde bulunmaya ve bağlayıcı olmayan kararlar almaya yetkili olan, parlamentoya karşı sorumlu bağımsız bir devlet organı (Gişi, 2017: 6).”*

2. KUZEY MAKEDONYA’NIN İDARİ YAPISI

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin siyasi ve idari yapısının anlaşılması için anayasasına bakılması gerekmektedir. 1991’de kabul edilen Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anayasasında¹ siyasi ve idari yapı ile ilgili gerekli bilgiler verilmektedir. 1991 tarihli anayasanın ilk sekiz maddesinde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin bağımsız, demokratik, sosyal ve üniter bir devlet olduğu belirtilmektedir. Yine Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin parlamenter demokrasi ile yönetildiği belirtilmiştir. Ayrıca Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin güçler ayrılığını benimseyen, siyasal çoğulculuğa dayalı, hukukun üstünlüğünü amaç edinmiş, temsilcilerinin serbest ve doğrudan seçimlerle belirlenen bir devlet olduğu da belirtilmiştir (Kuzey Makedonya Anayasası, md. 1-8). Anayasada belirtildiği üzere Kuzey Makedonya Cumhuriyeti parlamenter demokratik sistemi benimsemiştir.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anayasası’nın 61-78 maddeleri arasında yasama; 79-97 maddeleri arasında yürütme; 98-107. maddeleri arasında yargı; 108-113. maddeler arasında yargı ve 114-117. maddeleri arasında yerel yönetimler düzenlenmektedir.

Kuzey Makedonya Parlamentosu 120 ila 140 kişiden oluşur. 27.11.2023 itibarıyla parlamenter sayısı 120’dir. Parlamenterler, halk tarafından doğrudan, serbest seçimlerle ve gizli oyla seçilirler. Parlamenterler dört yıl için seçilirler. Parlamento toplantıları halka açıktır. Ancak bazı durumlarda parlamento çoğunluğunun üçte

¹ Anayasanın tam metni için bakınız: https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia.nsp.x.

ikisinin kararıyla gizli toplantı yapılabilir (Kuzey Makedonya Anayasası, md. 69). Kuzey Makedonya Parlamentosu, parlamenter hükümet sistemini benimsemiş olması nedeniyle geniş yetkilerle donatılmıştır. Parlamentonun bazı önemli görevleri şu şekildedir (Kuzey Makedonya Anayasası, md. 67-78):

- ✓ Hükümet üyelerini seçmek
- ✓ Yüksek yargı organlarını seçmek
- ✓ Üst derece bazı kamu görevlilerini seçmek ve atamak
- ✓ Bakanların ve kendisinin seçtiği kamu görevlilerinin denetlenmesini sağlamak
- ✓ Kuzey Makedonya'da yaşayan etnik grupların bir arada ve sorunsuz yaşaması için yönetsel bir konsey kurmak

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti iki başlı yürütmeden oluşmaktadır. Bir tarafta yürütmenin sorumsuz kanadı olan cumhurbaşkanı, diğer tarafta sorumlu kanadı olan başbakan ve bakanlar kurulundan oluşmaktadır. Yürütmenin icracı kanadı yani hükümet, başbakan ve bakanlar kurulundan oluşmaktadır. Hükümet ve üyeleri, parlamentoya karşı sorumludur. Meclis, hükümete karşı güvensizlik oyu kullanabilir. Ayrıca hükümet, kendisi de parlamentoda güvenoyu konusunu gündeme getirme hakkına sahiptir (Kuzey Makedonya Anayasası md. 89).

Hükümetin bazı önemli görevleri şu şekildedir (Kuzey Makedonya Anayasası, md. 89):

- ✓ Bakanlıkların idari yapısı ve teşkilatını düzenlemek
- ✓ Anayasa ile kendisine verilmiş yetkiler çerçevesinde ilgili kamu görevlilerini atamak ya da görevden almak
- ✓ Parlamento tarafından hazırlanan kamu politikalarını yürütmek

Son olarak yargı erki anayasanın 98. maddesinde düzenlenmiştir. Yargı, bağımsız ve özerk mahkemelerden oluşmaktadır. Mahkemeler, kanunlara ve uluslararası antlaşmalara uygun olarak karar vermektedir. Hâkimler bağımsız, azledilemez, tarafsız ve dokunulmazdır.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anayasası'nın 114. ve 117. maddeleri arasında yerel yönetimlerden bahsedilmektedir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde yerel yönetimlerin özerk yönetimler olduğu açık ve net bir şekilde belirtilmiştir. Yerel

yönetim birimleri olarak da belediye ve mahallelerden bahsedilmiştir. Ayrıca anayasada başkent Üsküp için ayrı bir bölüm açılarak, Üsküp'ün yönetiminde bazı ayrıcalıkların olduğu belirtilmiştir. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti nüfus ve bölgesel şartları göz önüne alınarak 80 belediyeden (opstina) oluşmaktadır. 80 belediyenin 43 tanesi şehir merkezinde diğerleri kırsal alanda bulunmaktadır. Ayrıca Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde 8 tane istatistiki bölge bulunmaktadır (SNG-WOFI², 2024). Kuzey Makedonya için yerel yönetim konusu oldukça önemlidir. Çünkü ülkedeki iç istikrarsızlığa neden olan yegâne konulardan birisi yerel yönetimlerdir. Örneğin 2001 yılında yaşanan çatışmaların temel nedeni, ülkedeki Arnavutların yönetim kademelerinde daha çok yer alamadıkları gerekçesiyle çıkmıştır. 2001 yılında Kuzey Makedonya hükümeti ile Arnavut kesimin temsilcileri arasında Ohri Çerçeve Antlaşması imzalanmıştır. Ohri Çerçeve Antlaşması, yerleşme ve özerklik konusunda önemli düzenlemeler içermiştir (Emin, 2014: 19-24).

Yerel yönetimler ağırlıklı olarak belediye biçiminde örgütlenmiştir. Belediyeler, 1991 anayasasında yer alan yerel özyönetim (özerk) ve âdemimerkeziyetçi ilkeler çerçevesinde örgütlenmiştir. Belediyeler, belediye başkanı ve belediye meclisinden oluşmaktadır. Kuzey Makedonya'da merkezi yönetim yerel yönetimlerin yapmış oldukları faaliyetleri hukuka uygunluk açısından denetlemektedir. Kuzey Makedonya'da yerel yönetimlere, merkezi hükümetin keyfi davranışlarına karşı anayasa mahkemesine başvurma hakkı tanınmıştır. Yerel yönetimler, merkezi hükümet tarafından herhangi bir hak tecavüzüne maruz kalırlarsa bu konuda anayasa mahkemesine başvurma haklarına sahiptirler. Yerel yönetimlerin yapısı ve özerkliği ile ilgili anayasa yanında farklı kanunlar da bulunmaktadır. Örneğin; yerel yönetimler özerklik yasası, bölgesel örgütlenme yasası, özerk yönetimlerin finansmanı yasası bulunmaktadır. Kuzey Makedonya'da yerel yönetim birimleri, belediyeler, belediye başkanı ve belediye meclisinden oluşmaktadır. Başkan yürütme belediyenin yürütme organı, meclis ise karar organı olarak görev yapmaktadır. Belediye başkanı çoğunluk seçim sistemine göre 4 yıllık bir görev süresi için halk tarafından seçilmektedir. Belediye meclisi ise nispi seçim sistemine göre ilgili belediyenin büyüklüğüne oranla belirlenen sandalye sayısına göre oluşmaktadır. Sadece başkent Üsküp'te bu kuralın istisnası uygulanarak belediye meclisi 45 kişiden oluşmaktadır. Ayrıca Üsküp belediyesi 10 belediye biriminin birleşiminden oluşmaktadır (SNG-WOFI, 2024).

² The World Observatory on Subnational Government Finance and Investment

3. KUZEY MAKEDONYA OMBUDSMANI

Kuzey Makedonya Ombudsmanı 1997 yılında kurulmuştur. Kuzey Makedonya Anayasası'nda ombudsman "Public Attorney" yani "Halk Avukatı" olarak geçmektedir. Kurumun kuruluş kanunu 1997 yılında parlamento tarafından kabul edilerek yasalaşmıştır. Bu çerçevede ilk ombudsmanlık kurumu 1998'de faaliyete geçmiştir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı ile ilgili 2001 ve 2009 yıllarında önemli değişiklikler yapılmıştır. 2001 yılının Kasım ayında anayasada 11. değişiklik/düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile ombudsmanın, vatandaşların yasal ve anayasal her türlü hakkını, idare tarafından yapılacak herhangi bir ihlal karşısında koruyacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemede ombudsmanın özellikle Kuzey Makedonya'da yaşayan herhangi bir topluluktan olan kimseye ayrımcılık yapılmaması, her alanda bütün vatandaşların eşit şartlarda muamele görmesi için çalışacağı belirtilmiştir. Yine aynı düzenlemede ombudsman seçiminde farklı bir yöntem önerilmiştir. Ombudsman parlamentonun üye tam sayısının salt çoğunluğuyla seçilmektedir. Fakat bu çoğunluğun içinde parlamentoda yer alan farklı topluluklara ait temsilcilerin de olması gerekmektedir. Yani ombudsman seçiminde, parlamentodaki her grubu içeresine alan nitelikli bir çoğunluk öngörülmüştür. Ombudsman seçiminde sadece parlamentodaki çoğunluk değil parlamentoyu oluşturulan azınlık grupların temsilcilerinin de salt çoğunluğu aranmaktadır. Bu durum çift çoğunluklu ve güvene dayalı bir seçim sistemi ortaya çıkarmaktadır. 2009 yılında yapılan yasal düzenlemelerle yaşlı ve çocukların korunması, idarenin her düzeyinde ayrımcılığın giderilmesi, adil ve eşit temsil, insanlık dışı muamele ve cezaların önlenmesine ilişkin ayrı birimler kurulmuştur. Sonraki süreçte 2003 yılında Ohri Çerçeve Anlaşması kapsamında 2003 yılında ombudsmanlık kanunu baştan, köklü bir revizyona tabi tutulmuştur. 2003 yılındaki revizyon ile kabul edilen yeni ombudsmanlık yasasıyla kurumun örgütlenme şekli değişmiştir. Kurum Kuzey Makedonya geneline yayılacak şekilde ofisler kurarak genişlemiştir. Bir merkeze bağlı farklı yerlerde bulunan bölgesel/yerel ofislerle kurum daha da güçlenmiştir. 2011 yılında da Kuzey Makedonya Ombudsmanlık Kurumuna, Ulusal Önleme mekanizmasını hayata geçirme görevi verilmiştir (Memeti, 2012: 201-203 ; Denkova & Stoilova, 2016: 73-74).

Kuzey Makedonya Ombudsmanlık Kurumu anayasal bir kuruluştur. Kurum, 1991 tarihli anayasanın 77 maddesinde düzenlenmiştir. Kuzey Makedonya Anayasası'nın 77. maddesi şu şekildedir: "Ombudsman parlamento tarafından

seçilen, vatandaşları, kamu gücünü elinde bulunduran idarenin yasal ve anayasal hak ihlallerine karşı koruyan bir kurumdur. Ombudsman sekiz yıllık bir süre için seçilir. Bir kez seçilen tekrar seçilebilmektedir. Ombudsmanın görevleri, seçilmesi, görevden alınması, çalışma şekli ve çalışma koşulları kanunla belirlenir” (Kuzey Makedonya Anayasası, md. 77). Kuzey Makedonya Ombudsmanı'nın en iyi şekilde anlaşılabilmesi için kurumun kanununa³ bakılmalıdır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı ile ilgili bütün bilgiler kanunda yer almaktadır. Kanun 53 maddeden oluşmaktadır. Kanunun ikinci maddesinde kurum şu şekilde tanımlanmaktadır: “Kuzey Makedonya Ombudsmanı yerel ve genel idare birimlerinin yapmış olduğu iş ve eylemler neticesinde vatandaşların anayasal ve yasal haklarının ihlal edilmesini engelleyen ve bu haklarını koruyan bir kurumdur.” Kuzey Makedonya Ombudsmanı, Kuzey Makedonya'nın çok kültürlü toplum yapısını koruma gibi bir işleve de sahiptir. Kuzey Makedonya'daki çok kültürlü toplulukların ayrımcılığa maruz kalmamaları, farklı toplumların üyelerinin yerel ve genel idarede yer almaları konusunda görevleri vardır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı bağımsız, tarafsız, özerk ve hiçbir kurum ve kuruluştan emir almamaktadır. Kurumun merkezi başkent Üsküp'tedir. Ombudsman anayasa, yasa ve uluslararası anlaşma hükümlerine uygun olarak (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 2-3-4):

- ✓ İnsan haklarının korunması, gelişme ve içselleştirilmesi için eğitimler, sempozyumlar, konferanslar düzenler,
- ✓ İnsan haklarını yaygınlaştırması ve mevzuatın insan haklarındaki güncel gelişmelere eklenmesi için gerekli araştırmaları yapar ve bu konuda raporlar hazırlar,
- ✓ Kurum yaptığı araştırmaları kamuoyu ile paylaşarak özellikle insan hakları konusunda farkındalık yaratmaya çalışır,
- ✓ Kurum, radyo ve televizyon programlarında kamu spotu ve programlar düzenleyerek insan hakları ile ilgili konular hakkında farkındalık yaratmak için çalışmalar yapar,
- ✓ Ceza ve tutuk evlerine zamanlı ve zamansız (önceden haber vermeden) ziyaretler gerçekleştirerek bu kurumlarda yaşanabilecek insan hakları ihlallerini engelleyici çalışmalar yapar.

³ Kuzey Makedonya Ombudsmanlık kanunu için bkz: <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Interni%20akti/Zakon%20na%20NP/Preisten%20tekst%20na%20Zakon%20za%20NP-29.03.2018-Ang.pdf>.

Kuzey Makedonya Ombudsmanı, Kuzey Makedonya parlamentosu tarafından seçilir. Ombudsmanın görev süresinin bitmesine üç ay kala yeni seçilecek ombudsman için seçim süreci başlar. Ombudsmanın görev süresi 8 yıldır. Bir kez seçilen tekrar seçilebilmektedir. Fakat bir kişi en fazla 2 kez seçilebilir. Ombudsmanın seçiminde farklı bir yöntem izlenmektedir. Ombudsman seçimi için çift çoğunluklu bir sistem önerilmiştir. Bu sisteme göre öncelikle seçilecek kişi Parlamentosun çoğunluk oyuna sahip olmalıdır (salt çoğunluk). Fakat aynı zamanda aday gösterilen kişi parlamentoda var olan azınlık gruplarının temsilcilerinin de salt çoğunluğunun oyunu almalıdır (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 5). Örneğin Parlamentosun 120 kişiden oluştuğunu varsayalım. Parlamento 50 Arnavut, 20 Türk, 50 Makedon'dan oluşsun. Burada ombudsmanın seçilebilmesi için 26 Arnavut, 11 Türk ve 26 Makedon milletvekilin onayının alınması gerekir. Sadece parlamentodaki salt çoğunluk değil azınlıkların oluştuğu grupların da salt çoğunluğunun onayı öngörülmüştür. Bu şekilde ombudsmanın seçiminde parlamentoda bir uzlaşma ortamının yaratılması öngörülmüştür.

Kuzey Makedonya'da ombudsman ve ombudsman yardımcısı seçilebilmek için bazı şartları haiz olmak gerekmektedir. Ombudsman seçilmek için şu şartlara sahip olmak gerekmektedir (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 6):

1. Hukuk fakültesi mezunu olmak,
2. 9 yıl avukatlık yapmış ve insan hakları konusunda kendini ispatlamış olmak.

Ombudsman yardımcısı seçilebilmek için ise Kuzey Makedonya Parlamentosu'ndaki bütün topluluklara mensup vatandaşların adil bir şekilde temsili göz önünde bulundurulmak şartıyla:

1. Hukuk Fakültesi mezunu olmak ve en az 7 yıl avukatlık yapmış olmak. Ayrıca insan haklarının korunması konusunda çalışmalar yapıp kendini kanıtlamış olmak,
2. 4 yıllık (240 akts ders almış) üniversiteden mezun olmak, en az 7 yıl iş deneyimine sahip olmak. Ayrıca insan haklarının korunması konusunda çalışmalar yapıp kendini kanıtlamış olmak.

Ombudsman seçilen kişi ikinci bir iş ya da görev alamaz. Herhangi bir siyasi partiye üye olamaz. Ombudsmanın görevleri şu şekildedir (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 6-11):

1. İnsan hakları ve özgürlükleri konusunda araştırmalar yapmak, kamuoyu ve farkındalık oluşturmak, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve kamu kurumlarıyla bu konularda ortak hareket etmek,
2. Çocuk ve engelli hakları konusunda gerekli korumayı sağlamak,
3. İnsan haklarının ve ihlallerinin korunması, geliştirilmesi ile ilgili kamuoyunu aydınlatıcı yıllık ve özel raporlar hazırlamak,
4. Yetkili idari makamlarca alınan kararların vatandaşlar ya da herhangi bir azınlık grubunun insan hakları başta olmak üzere hak ve menfaatlerine zarar verdiğinin tespit edilmesi halinde ilgili idarenin yapmış olduğu iş ve eylemleri geçici olarak durdurmak,
5. Ceza ve tutukevlerinde kötü muamele ve işkencenin önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması için, bu kurumlara önceden haber vermeden gidip denetleme yapmak,
6. Devlet otoritesi tarafından farklı gruplara yapılabilecek her türlü ayrımcılığı önlemek, farklı gruplar için kamu kurumlarında eşit temsil imkânının sağlanması için çalışmak,
7. Ombudsman, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapabilir. Ombudsman sivil toplum kuruluşları üyeleriyle, idarenin yapmış olduğu haksız filler nedeniyle mağdur olan vatandaşlarının haklarının korunması ve desteklenmesi konusunda çalışmalar yapar. Ombudsman kolluk kuvvetlerinin kötü muamele, işkence, kişilerin maddi ve manevi bütünlüğüne zarar verilmesi gibi konularda önleyici tedbirler alır. Ombudsman bu konularda adli makamlarca tamamlanmış bir soruşturmanın tekrarlanmasını talep edebilir,
8. Ombudsman görev alanı ile ilgili bir olayda gerekli tüm belgeleri inceleme, tanıkları dinleme, delillere erişme, fail ve mağdurlarla görüşme yapma hakkına sahiptir.

Kuzey Makedonya Ombudsmanı denetimlerini daha şeffaf ve etkin kılabilmek için sivil toplum kuruluşlarından destek alır. Bu durum Kuzey Makedonya Ombudsmanı Kanununun 11/e maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre bir yıllık görev süresiyle üç adet sivil toplum kuruluşundan birer temsilci Kuzey Makedonya Ombudsmanına yardım için seçilerek görevlendirilir.

Ombudsmana her Kuzey Makedonya vatandaşı başvurabilir. Başvuru yapılırken gerekli usullere uyulması gerekmektedir. Yapılan başvurularda başvuru

sahibinin kimlik bilgileri, şikâyet konusu (deliller, gerekçeler ve kanıtlar, şikâyet edilen kurum) açık bir şekilde belirtilmelidir. Şikâyetler imzalı bir şekilde yapılmalıdır. Şikâyette bulunan kişi daha önce hangi kanun yollarını kullandığını belirtmelidir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı karar verirken bütün delilleri göz önüne alarak tarafsız ve bağımsız bir şekilde karar vermektedir (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 16-17).

Kuzey Makedonya Ombudsmanı, kendisine gelen şikâyetleri kabul etme, reddetme ve süreç içerisinde durdurma ya da sonlandırma olarak farklı şekillerde değerlendirmektedir. Örneğin: şikâyet eden kişinin, şikâyetini eksik yapmış olması durumunda ombudsman gerekli eksiklerin giderilmesi için ilgili kişiye talimat verir. Eksiklikler giderilmezse şikâyet geçersiz sayılır. Yapılan şikâyetler ombudsmanın görev alanında olmaması ve hak ihlali kararının öğrenilmesinden itibaren bir yıl geçmiş olması başvuruyu geçersiz kılmaktadır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı kendisine yapılan başvuruları, başvuru tarihinden itibaren 15 gün içinde başvurunun durumu varsa reddedilme nedenini, yapılması gerekenleri bildirmekle yükümlüdür (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 20). Kuzey Makedonya Ombudsmanı görevini yaparken, kendisine gelen şikâyetlerle ilgili bilgi ve belgeleri kamu ve özel sektördeki kuruluşlardan talep edip inceleyebilir. Tanık dinleyebilir, uzmanlardan görüş ve destek alabilir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı kendisine yapılan başvuruların incelenmesi çerçevesinde herhangi bir kurumdan belge talep ederse ilgili kurum en geç 8 gün içinde belgeleri vermek zorundadır. Eğer vermezse neden vermediğine dair ombudsmana yazılı açıklama yapmak zorundadır (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 24). Kuzey Makedonya Ombudsmanı kanunların ve diğer mevzuatın, uluslararası hukuka ve anlaşmalara uygun hale getirilmesinde görev alabilir. Ayrıca insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesine yönelik uluslararası antlaşmaların Kuzey Makedonya Parlamentosunda onaylaması/kabul edilmesi için yetkililere görüş bildirebilir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı mevzuatın (kanun ve yönetmelikler gibi) anayasaya uygunluğu ile ilgili Kuzey Makedonya Anayasa mahkemesine başvurabilir (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 30).

Kuzey Makedonya Ombudsmanı, yetkili idari makamlarca alınan kararların vatandaşlar ya da herhangi bir azınlık grubunun insan hakları başta olmak üzere hak ve menfaatlerine zarar verdiğinin tespit edilmesi halinde ilgili idarenin yapmış olduğu iş ve eylemleri geçici olarak durdurabilir. Ombudsman ilgili idareye

hak ihlaline dair kararını sunduğu zaman ilgili idare üç gün içinde ilgili kararı durdurur. Ayrıca Kuzey Makedonya Ombudsmanı kendisine gelen şikâyetler ve yapmış olduğu denetimler neticesinde kamu kurumlarına yapmaları gereken düzenlemelerle ilgili verdiği tavsiyelerin yerine getirilip getirilmediğine dair ilgili kamu kurumlarından 30 gün içinde kendisine iletmek üzere geri dönüş isteyebilir. Geri dönüş yapmayan idari kurumların yetkilileri Kuzey Makedonya Ombudsmanı tarafından çağırılarak neden geri dönüş yapmadıklarına dair sorguya çekilir (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 33-34).

Kuzey Makedonya Ombudsmanı, Kuzey Makedonya Parlamentosuna yıllık yapmış olduğu faaliyetleri içeren bir rapor sunar. Raporda kapsamlı olarak Kuzey Makedonya Ombudsmanının faaliyetlerinin analizi, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili tavsiyeler bulunmaktadır. Özellikle farklı etnik/dinsel grupların ayrımcılığa maruz kalmaması, anayasal ve yasal hakların korunması, uluslararası hukukun uygulanmasını öngördüğü kuralların uygulanıp uygulanmadığı raporda detaylı bir şekilde belirtilmektedir. Bu rapor özel bir oturumda Kuzey Makedonya Parlamentosunda görüşülür. Bu oturuma katılım zorunludur. Bu oturuma Ombudsmanın da katılması zorunludur. Oturumda ombudsman sunum yapar ve raporu milletvekillerine iletir. Parlamento, raporda verilen tavsiyelerin uygulanması için hükümete bilgi verir. Hükümet raporda verilen tavsiyelerin uygulanıp uygulanmadığı ile ilgili 6 ayda bir parlamentoya bilgi verir. Ayrıca bu rapor kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna duyurulur. Kuzey Makedonya Ombudsmanı, yetkisi dahilinde yapmış olduğu faaliyetler hakkında yerel yönetimlerin ilgili organlarına faaliyetlerini anlatabilir (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 36-37).

Kuzey Makedonya Ombudsmanı ve yardımcıları, görevleri ile ilgili yapmış oldukları iş ve işlemlerden, açıklamalardan ve faaliyetlerden dolayı sorumlu tutulamazlar. Kuzey Makedonya Ombudsmanı ve yardımcıları, görev sürelerinin sona ermesinden sonraki 30 gün içinde kendi mesleki eğitimlerine uygun bir işe atanırlar (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 39-40).

Kuzey Makedonya Ombudsmanlık kurumunun önemli bir örgütsel alt birimi de "Uzmanlık Birimleri" dir. Bu birimler, Ombudsmanın Kuzey Makedonya genelinde etkin bir şekilde faaliyet gösterebilmesi için kurulan uzman birimlerdir. (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 43). Bu birimlerin yanında Kuzey

Makedonya genelinde bölgesel boyutta örgütlenen bölgesel idari birimlerde bulunmaktadır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı bölgesel ölçekte altı noktada örgütlenmiştir. Bunlar (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 44):

1. Tetovo Ombudsmanlık Ofisi
2. Kichevo Ombudsmanlık Ofisi
3. Shtip Ombudsmanlık Ofisi
4. Strumica Ombudsmanlık Ofisi
5. Kumanovo Ombudsmanlık Ofisi
6. Bitola Ombudsmanlık Ofisi

Kuzey Makedonya Ombudsmanı bazı konularla ilgili özel ekipler kurarak, bu konular hakkında hassas çalışmalar yürütebilir. Örneğin ulusal düzeyde kötü muamele ve işkencenin önlenmesi ile ilgili ekip; çocukların ve yaşlıların haklarının korunması ile ilgili ekip; ayrımcılığın önlenmesi hakkında ekip. Ombudsman ayrıca sivil denetim mekanizması çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle oluşturulacak ekiplerle de kendi görev alanına dair konularda faaliyet gösterebilmektedir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı, yüksek devlet memurları arasında bir tane genel sekreter atayabilir. Genel sekreter uzmanlık servislerini yönetir. Görev süresi Ombudsmanın görev süresiyle aynıdır (Kuzey Makedonya Ombudsman Kanunu, md. 45-46).

Buraya kadar olan kısımda, Kuzey Makedonya Anayasası ve Ombudsman yasası çerçevesinde Ombudsmanın kuruluş süreci, atanması, görevleri, şikâyetleri nasıl kabul ettiği, organizasyonel yapısı ve çalışma biçimi incelenmiştir. Şimdi ise Kuzey Makedonya Ombudsmanının hazırlamış olduğu yıllık raporlar çerçevesinde kurumuna hangi alanlarda başvuru yapıldığı, nasıl yapıldığı ve başvuruların kabul durumu incelenecektir. Öncelikli olarak belirtmek gerekir ki çalışmada son üç yılın (2021-2022 ve 2023) raporlarının incelenmesi planlanmıştır. Fakat Kuzey Makedonya Ombudsmanı resmi sitesinde⁴ 2020 ve 2023 yıllarına ait raporlar konulmamıştır. Bu nedenle yayımlanan son üç yılın (2019-2021 ve 2022) raporları incelenmiştir.

⁴ Site ve yıllık raporlar için bkz. https://ombudsman.mk/Homepage/Annual_reports_from_the_work_of_the_Ombudsman_by_years.aspx.

2019 yılında Kuzey Makedonya Ombudsmanına toplam 4705 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların 3453'ü 2019 yılında yapılmış; diğer 1252'si ise bir önceki dönemden kalmıştır. 2019 yılında yapılan 3453 başvurunun 2195'i vatandaşlarca şahsen, 605 tanesi posta yoluyla, 313 tanesi e-posta yoluyla, 268 tanesi web sitesi aracılığıyla, 70 tanesi telefon, 2 tanesi fax ile yapılmıştır (Republic of North Macedonia Ombudsman Annual Report, 2019: 149).

Tablo 1: 2019-2021 ve 2022 Yıllarında Kuzey Makedonya Ombudsmanına Yapılan Şikâyet Konuları⁵

Şikâyet Konuları	2019	2021	2022
Ayrımcılık ve Adil Temsil İle İlgili Şikâyetler	60	43	76
Kolluk Kuvvetleri (Polis) İle İlgili	170	117	146
Vatandaşlık Hakları ve Hukuku İle İlgili Şikâyetler	70	96	133
Yargılama	639	436	534
Soruşturma	63	71	87
Sosyal Yardım Ve Koruma	159	183	151
Çalışma ve İş İlişkileri	282	218	288
Barınmaya İle İlgili Şikâyetler	17	27	34
Sağlık/Sağlık Sistemi İle İlgili Sorunlar	106	80	51
Emeklilik ve Malulen Emeklilik Yönelik Sorunlar	146	88	112
Eğitim ve Bilim, Kültür ve Sanat	22	13	28
Çocuk Hakları	246	254	252
Kentleşme, Şehircilik ve Yapılaşma	185	136	144
Çevre	18	12	17
Finans/Ekonomi	137	111	139
Mülkiyet ve Hukuku	188	150	208
Tüketici Hakları	367	228	337
Ceza ve İslah Evleri	267	162	206

⁵ Bu tablo 2019-2021 ve 2022 yılları raporları incelenip bilgilerin derlenmesiyle oluşturulmuştur.

Engelli Bireyler	24	17	23
Seçim Hakları ve Hukuku	54	18	5
Nüfus Sayımı	54	18	5
Savunma	-	1	-
Diğer	228	201	210

(Republic of North Macedonia Ombudsman Annual Report, 2019-2021-2023).

Kuzey Makedonya Ombudsmanı, farklı bölgelerde açtığı ofislerde vatandaşların sorunlarını yüz yüze dinlemiştir. Örneğin 2019 yılında Bitoladaki ofiste 329; Skopje'de 2154, Tetova'da 340; Kicevo'da 240; Kumanovo'da 240; Strumica'da 167 ve Shrip'teki ofiste 90 başvuruyu yüz yüze dinlemiştir. 2019 yılında yapılan 3453 şikâyetin %42,14'ü (1455 başvuru) kamu kurumları ve kamu hizmetlerinin sunumunda yaşanan hak ihlalleriyle ilgilidir. Yine başvuruların %31,97'si (1104 başvuru merkezi yönetim; %10,31'i (356 başvuru) yerel yönetimlerin kamu hizmeti sunumunda yaşanan hak ihlalleriyle ilgilidir. En fazla başvuru (639 kişi-%18,51) adalet alanında olmuştur. İkinci sırada tüketici hakları (367 kişi-%10,63); üçüncü sırada çalışma ilişkileri ve çalışan hakları (282 başvuru-%8,17) ile ilgili yapılmıştır. 2019 yılında 697 başvuru (%16,50) çeşitli nedenlerle geri çevrilmiştir. Geri çevrilen başvuruların 351'i ombudsmanın görev alanı ile ilgili olmadığı için geri çevrilmiştir. 218 başvuru (%31,28) yasal ve anayasal hakların ihlal edilmemesi nedeniyle ombudsmanın görev alanına girmediği için değerlendirilmemiştir. 74 başvuru (%10,62) eksik belgelerin tamamlanmaması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. 23 başvuruda (%1,29) mahkeme sürecinde olması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Gelen başvuruların 1187'sinde (%34,37) temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği yönünde karar verilmiştir. Bu başvurularda hak mahrumiyeti yaşayan vatandaşların hak mahrumiyetlerinin giderilmesi için gerekli süreç başlatılmıştır. 2267 (%65,63) başvuruda herhangi bir hak ihlaline rastlanmadığına dair karar verilmiştir (Republic of North Macedonia Ombudsman Annual Report, 2019: 150-159).

2021 yılında Kuzey Makedonya Ombudsmanına toplam 2686 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların 389'u diğer yıllardan, 3075'i ise 2021 yılında yapılmıştır. 2021 yılında yapılan 2686 başvurunun 1494'ü vatandaşlarca şahsen, 449 tanesi posta yoluyla, 554 tanesi e-posta yoluyla, 19 tanesi web sitesi

aracılığıyla, 48 tanesi telefon, 72 tanesi de diğer yollarla yapılmıştır. (Republic of North Macedonia Ombudsman Annual Report, 2021: 147-149).

Kuzey Makedonya Ombudsmanı, farklı bölgelerde açtığı ofislerde vatandaşların sorunlarını yüz yüze dinlemiştir. Örneğin 2021 yılında Bitolâdaki ofiste 253; Skopje'de 1868, Tetova'da 134; Kicevo'da 174; Kumanovo'da 125; Strumica'da 82 ve Shrip'teki ofiste 50 başvuruyu yüz yüze dinlemiştir. 2021 yılında yapılan 2686 şikâyetin %42,29'ü (1136 başvuru) kamu kurumları ve kamu hizmetlerinin sunumunda yaşanan hak ihlalleriyle ilgilidir. Yine başvuruların %26,02'si (699 başvuru) merkezi yönetim; %9,98'i (268 başvuru) yargı organları hakkında; %8,94'ü (240 başvuru) yerel yönetimlerin kamu hizmeti sunumunda yaşanan hak ihlalleriyle ilgilidir. En fazla başvuru (436 kişi-%16,23) adalet alanında olmuştur. İkinci sırada çocuk hakları hakları (436 kişi-%16,23); üçüncü sırada tüketici hakları (223 başvuru-%8,49) ile ilgili yapılmıştır. 2021 yılında 655 başvuru (%21,30) çeşitli nedenlerle geri çevrilmiştir. Geri çevrilen başvuruların 344'ü ombudsmanın görev alanı ile ilgili olmadığı için geri çevrilmiştir. 155 başvuru (%23,66) yasal ve anayasal hakların ihlal edilmemesi nedeniyle ombudsmanın görev alanına girmediği için değerlendirilmemiştir. 85 başvuru (%12,98) eksik belgelerin tamamlanmaması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. 31 başvuru da (%4,73) mahkeme sürecinde olması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Gelen başvuruların 755'inde (%35,82) temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği yönünde karar verilmiştir. Bu başvurularda hak mahrumiyeti yaşayan vatandaşların hak mahrumiyetlerinin giderilmesi için gerekli süreç başlatılmıştır. 1353 (%64,89) başvuruda herhangi bir hak ihlaline rastlanmadığına dair karar verilmiştir (Republic of North Macedonia Ombudsman Annual Report, 2021: 149-156).

2022 yılında Kuzey Makedonya Ombudsmanına toplamda 4705 başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların 1252'si diğer yıllardan, 3453'ü ise 2022 yılında yapılmıştır. 2022 yılında yapılan 3453 başvurunun 2158'i vatandaşlarca şahsen, 605 tanesi posta yoluyla, 313 tanesi e-posta yoluyla, 268 tanesi web sitesi aracılığıyla, 70 tanesi telefon, 2 tanesi fax, 37 tanesi de diğer yollarla yapılmıştır. (Republic of North Macedonia Ombudsman Annual Report, 2022: 148-150).

Kuzey Makedonya Ombudsmanı farklı bölgelerde açtığı ofislerle vatandaşların sorunlarını yüz yüze de dinlemiştir. Örneğin 2022 yılında Bitolâdaki ofiste 269; Skopje'de 2328, Tetova'da 97; Kicevo'da 199;

Kumanovo'da 149; Strumica'da 128 ve Shrip'teki ofiste 39 başvuruyu yüz yüze dinlemiştir. 2022 yılında yapılan 2686 şikâyetin %41,85'i (1343 başvuru) kamu kurumları ve kamu hizmetlerinin sunumunda yaşanan hak ihlalleriyle ilgilidir. Yine başvuruların %23,78'i (763 başvuru) merkezi yönetim; %8,63'ü (277 başvuru) yargı organları hakkında; %10,91'i (350 başvuru) yerel yönetimlerin kamu hizmeti sunumunda yaşanan hak ihlalleriyle ilgilidir. En fazla başvuru (534 kişi-%16,64) adalet alanında olmuştur. İkinci sırada tüketici hakları (337 başvuru-%10,50), üçüncü sırada ise çocuk hakları (252 kişi-%7,85) ile ilgili yapılmıştır. 2022 yılında 737 başvuru (%21,17) çeşitli nedenlerle geri çevrilmiştir. Geri çevrilen başvuruların 331'i ombudsmanın görev alanı ile ilgili olmadığı için geri çevrilmiştir. 216 başvuru (%29,31) yasal ve anayasal hakların ihlal edilmemesi nedeniyle ombudsmanın görev alanına girmediği için değerlendirilmemiştir. 102 başvuru (%13,84) eksik belgelerin tamamlanmaması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. 56 başvuru da (%7,60) mahkeme sürecinde olması nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır. Gelen başvuruların 683'ünde (%31,43) temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği yönünde karar verilmiştir. Bu başvurularda hak mahrumiyeti yaşayan vatandaşların hak mahrumiyetlerinin giderilmesi için gerekli süreç başlatılmıştır. 1490 (%68,57) başvuruda herhangi bir hak ihlaline rastlanmadığına dair karar verilmiştir (Republic of North Macedonia Ombudsman Annual Report, 2022: 150-158).

SONUÇ

Çalışma sürecinde yapılan araştırmalarda bazı önemli noktalar tespit edilmiştir. Öncelikle Kuzey Makedonya Ombudsmanı seçimi, nitelikleri ve görevleriyle ilgili pek çok noktada Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumundan ayrılmaktadır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı incelendikten sonra Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumu ile aralarında temel bazı farkların olduğu açıkça görülmüştür. Çalışma sürecinde tespit edilen bu farklılıkların Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumunda da uygulanması gerektiği kantine varılmıştır.

Kuzey Makedonya Ombudsmanı incelenirken dikkat çeken ilk nokta ombudsmanlık kurumuna (Public Attorney yani "Halk Avukatı") anlamına gelen bir sıfat kullanılmasıdır. Bu durumun yanında Kuzey Makedonya Ombudsmanı seçilebilmek için hukuk fakültesi mezunu olmak ve avukatlık mesleğinde en az 9 yıl süreyle çalışmış olmak şartı aranmaktadır. Türkiye'de ise bu Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununda (10. md.) şu şekilde düzenlenmiştir : *"Tercihen hukuk, siyasi bilgiler, iktisadi ve idari bilimler, iktisat ve işletme fakültelerinden olmak üzere dört yıllık eğitim veren fakültelerden veya bunlara denkliği kabul edilmiş yurt içi veya yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olmak."* Ayrıca Türkiye'de Kamu Denetçisi olabilmek için 10 yıl çalışma şartı aranmaktadır. Çalışma sürecinde yapılan incelemelerde Ombudsman olabilmek için genellikle hukuk fakültesi mezunu şartı aranmaktadır. Bu durumun yanı sıra insan hakları konusunda çalışmış olma şartı da aranan nitelikler arasındadır⁶. Türkiye'de de Kamu Denetçisi seçilebilmek için hukuk fakültesi mezunu olma, insan hakları alanında çalışmış olma ya da doktorasını insan hakları konusunda yapmış ve bu alanda akademik çalışma yapmış olmak şartları getirilebilir. Özellikle insan hakları konusunda çalışan hukukçu akademisyenlerin Kamu Denetçisi olarak seçilmesi kuruma daha faydalı olabilir. Yine mesleğinde en az 10 yıl değil de 15 yıl çalışmış olma şartı konulabilir. Çünkü yeni mezun bir kişi Türkiye'de ortalama 22-23 yaşında mezun olmaktadır. Bu tip önemli görevler için en az 40 yaşında olmak hem tecrübe hem de makamın psikolojik yükünü taşımak için gerekli tecrübeye sahip olma açısından önemli bir konudur.

⁶ Farklı ülke deneyimleri çerçevesinde ombudsmanlık kurumu incelemeleri için bkz: Ombudsman Teorisi ve Karşılaştırmalı Ülke Uygulamaları(2022), Edt: Bekir Parlak-Kadir Caner Doğan, Kriter Yayınevi, İstanbul.

Kuzey Makedonya Ombudsmanı incelenirken dikkat çeken ikinci nokta seçimi ile ilgilidir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı görev süresi 8 yıldır. Seçiminde çift çoğunluklu bir sistem önerilmiştir. Bu sisteme göre öncelikle seçilecek kişi parlamentonun çoğunluk oyuna sahip olmalıdır (salt çoğunluk). Fakat aynı zamanda aday gösterilen kişi parlamentoda var olan azınlık gruplarının temsilcilerinin de salt çoğunluğunun oyunu almalıdır. Bu durum Türkiye’de farklıdır. Öncelikle Kamu denetçisinin görev süresi 4 yıldır. Seçim usulü Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununa göre (11. md.) şu şekildedir: *“TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir. Birinci oylamada bu çoğunluk sağlanamadığı takdirde ikinci oylamaya geçilir. İkinci oylamada da üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyu aranır. Bu oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamaya geçilir ve üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyunu alan aday seçilmiş sayılır. Üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır. Dördüncü oylamada karar yeter sayısı olmak şartıyla en fazla oy alan aday seçilmiş olur”*. Burada dikkat edilirse 600 milletvekiline sahip TBMM’de ilk iki turda 400 milletvekili, ilk iki turda bu çoğunluk sağlanamazsa üçüncü turda 301 milletvekili, bu da sağlanamazsa dördüncü turda 151 milletvekilinin oyuyla Kamu Başdenetçisi seçilebilmektedir. Türkiye’deki seçim şartlarına bakıldığında ilk iki turda nitelikli çoğunluk sağlanamadığında diğer turlarda oldukça düşük kabul oylarıyla Kamu Başdenetçisi’nin seçildiği görülmektedir. Burada temel bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle ombudsmanlık kurumunun en temel özelliği kurumun bağımsız ve tarafsız bir kurum olmasıdır. Kurumun bu özelliğini koruması için Kamu Başdenetçisi’nin parlamento tarafından geniş bir uzlaşma ortamı çerçevesinde seçilmesi esastır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı seçim usulünde çifte çoğunluk aranmasının nedeni parlamentoda zorunlu olarak ortak bir uzlaşma ile ombudsmanın seçilmesini sağlamaktır. Fakat Türkiye’deki seçim sistemi uzlaşma ortamı sağlanmadan Kamu Başdenetçisi’nin seçimine olanak sağlamaktadır. Bu durum da parlamento da güçlü olan siyasi partiye yakın kişilerin Kamu Başdenetçisi olarak seçilmesine neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçilebilmesi için Kamu Başdenetçisi seçim sistemi tek turlu 2/3 çoğunluk sistemine göre yeniden dizayn edilmeli. Eğer bu şekilde bir seçim yöntemi kabul edilirse parlamentoda siyasi partiler zorunlu olarak bir uzlaşma ortamı sağlamak zorunda kalacaklardır. Böylece parlamentodaki bütün siyasi partilerin uzlaşma ile daha tarafsız ve bağımsız bir kişi Kamu Başdenetçisi seçilebilecektir.

Kuzey Makedonya Ombudsmanı incelenirken dikkat çeken üçüncü nokta sivil toplum kuruluşlarıyla olan işbirliğidir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı denetimlerini daha şeffaf ve etkin kılabilmek için sivil toplum kuruluşlarından destek alır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı'na yardım etmek için bir yıllık süreyle üç adet sivil toplum kuruluşundan birer temsilci seçilerek görevlendirilir. Ombudsman ayrıca sivil denetim mekanizması çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle oluşturulacak ekiplerle de kendi görev alanına dair konularda faaliyet gösterebilmektedir. Bu oldukça dikkat çeken bir uygulamadır. Kuzey Makedonya Ombudsmanı sivil toplum örgütleriyle iç içe çalışmaktadır. Bu durum Kuzey Makedonya Ombudsmanının denetim sürecini daha etkin ve daha şeffaf hale getirmektedir. Kuzey Makedonya Ombudsmanının sivil toplum kuruluşlarıyla olan bu yakın çalışma ilişkisi Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumunda yoktur. Bu özellik yapılacak değişikliklerle Türkiye'de de uygulanmalıdır.

Kuzey Makedonya Ombudsmanını incelenirken dikkat çeken dördüncü konu Kurumun Kuzey Makedonya Cumhuriyeti geneline yayılmış bir teşkilat yapısı olduğudur. Kuzey Makedonya Ombudsmanı başkent dâhil yedi büyük kentte ofis açmıştır. Türkiye'de ise Kurumun merkezi başkent Ankara'dadır. Ankara hariç sadece İstanbul'da bir adet bürosu bulunmaktadır. Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu daha fazla büro açmalıdır. Örneğin coğrafi bölgeleme, nüfus büyüklüğü vb. kriterler göz önünde bulundurularak bürolar çoğaltılmalıdır. Bu bürolar buldukları kentte Kamu Denetçiliği Kurumu'nun tanıtımı ve geliştirilmesi için çalışmalıdır.

Kuzey Makedonya Ombudsmanını incelenirken dikkat çeken beşinci nokta Anayasa mahkemesi ile olan ilişkisidir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı mevzuatın (kanun ve yönetmelikler gibi) anayasaya uygulduğu ile ilgili Kuzey Makedonya Anayasa mahkemesine teklif sunabilir/başvurabilir. Bu durum oldukça önemlidir. Yine Ombudsman, Kuzey Makedonya Parlamentosuna insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesine yönelik uluslararası antlaşmaların onaylaması/kabul edilmesi için yetkililere görüş bildirebilir. Türkiye'de ise Kamu Denetçiliği Kurumu'nun böyle bir yetkisi bulunmamaktadır. Bu yönüyle Kuzey Makedonya Ombudsmanı diğer ülke ombudsmanlarından da ayrılmaktadır. Bu görevleri Kuruma ayrı bir denetim gücü katmaktadır.

Kuzey Makedonya Ombudsmanı incelenirken dikkat çeken altıncı nokta Ombudsmanın, yetkili idari makamlarca alınan kararların, vatandaşlar ya da

herhangi bir azınlık grubunun insan hakları başta olmak üzere hak ve menfaatlerine zarar verdiğini tespit edilmesi halinde ilgili idarenin yapmış olduğu iş ve eylemleri geçici olarak durdurmasıdır. Bu yetki Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu’nda yoktur. Bu durum Türkiye’de sadece idare mahkemelerince yürütmenin durdurulması noktasında verilebilmektedir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı’na sadece temel hak ve özgürlükler konusunda verilen bu yetki Kurumun denetim işlevini artırmaktadır. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu’nun böyle bir yetkisinin olması, Kurumu denetim açısından güçlendireceği gibi toplum nezdinde vereceği doğru kararlarla popülaritesinin artmasına da neden olabilir.

Kuzey Makedonya Ombudsmanını incelenirken dikkat çeken yedinci nokta, Kuzey Makedonya Ombudsmanının, Kuzey Makedonya Parlamentosu’na yıllık faaliyet raporunu sunarken bu toplantıya parlamenterlerin katılımının zorunlu olmasıdır. Raporda kapsamlı olarak Kuzey Makedonya Ombudsmanının faaliyetlerinin analizi, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili tavsiyeler bulunmaktadır. Özellikle farklı etnik/dinsel grupların ayrımcılığa maruz kalmaması, anayasal ve yasal hakların korunması, uluslararası hukukun uygulanmasını öngördüğü kuralların uygulanıp uygulanmadığı raporda detaylı bir şekilde belirtilmektedir. Bu rapor özel bir oturumda Kuzey Makedonya Parlamentosu’nda görüşülür. Bu oturuma katılım zorunludur. Bu oturuma Ombudsmanın da katılması zorunludur. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu’nun yıllık raporu TBMM Genel Kuruluna sunulurken oturuma katılım zorunlu değildir. Bu durum nedeniyle milletvekilleri raporun açıklandığı oturuma yeterince katılım göstermemektedirler. Eğer katılım zorunlu olsaydı, Kamu Denetçiliği Kurumu’nun prestijine olumlu bir katkı sağlanabilirdi. Bu nedenle Türkiye’de de Kuzey Makedonya Ombudsmanı’nda yer alan bu özelliğin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Kuzey Makedonya Ombudsmanı incelenirken dikkat çeken sekizinci ve son nokta Kuzey Makedonya Ombudsmanının bazı konularla ilgili özel ekipler kurarak, bu konular hakkında hassas çalışmalar yürütülebilmesidir. Örnek olarak, Ulusal düzeyde kötü muamele ve işkencenin önlenmesi ile ilgili ekip; çocukların ve yaşlıların haklarının korunması ile ilgili ekip; ayrımcılığın önlenmesi hakkında ekip. Ombudsman ayrıca sivil denetim mekanizması çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının temsilcileriyle oluşturulacak ekiplerle de kendi görev alanına dair konularda faaliyet gösterebilmektedir. Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu’nun sivil toplum kuruluşlarından da yardım alarak özel ekipler kurmasına dair herhangi bir

düzenleme bulunmamaktadır. Çalışma sürecinde Kuzey Makedonya Ombudsmanı ile Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumu arasındaki en önemli farklardan birinin sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkilerde olduğu tespit edilmiştir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı sivil toplum kuruluşları ve temsilcileriyle iç içe iken Kamu Denetçiliği Kurumu bu konuda oldukça zayıf kalmıştır.

Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapıldığında çalışma sonunda Kuzey Makedonya Ombudsmanı ile ilgili Türkçe akademik yazında herhangi bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Bu şekilde farklı ülke örnekleri çerçevesinde araştırmaların yapılması, Türkiye'deki kamu kurumlarının gelişimine katkı yapacağı tespit edilmiştir. Kuzey Makedonya Ombudsmanı incelendiğinde çok farklı özelliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu özelliklerinin Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumuna da uygulanması, Kurumu pek çok açıdan geliştireceği açıktır.

KAYNAKÇA

- ARKLAN, Ümit (2006). “Bir Kamu Denetim Sistemi Olarak Ombudsman ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt:4, Sayı:3, ss. 82-100.
- ATAY, Cevdet (1999). **Devlet Yönetimi ve Denetimi**, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- CÖMERT, Nuran (2016). “İşletmelerde Kontrol ve Denetim Kavramlarının Doğru Kullanılması Amacına Yönelik Kavramsal Bir İnceleme”, **Marmara Business Review**, Cilt:1, Sayı:1, ss.1-20.
- ÇOLAKOĞLU, Şifa (2019). “Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde Ombudsmanlık: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Ombudsman Akademik**, Cilt:5, Sayı:10, ss.107-153.
- DEMİR, Konur Alp (2018). “Contributions of Independent Public Administrative Audit System to Turkish Family Structure: Family Ombudsman Recommendation”, **Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, ss.70-91.
- DENKOVA, Jadranka and STOILOVA, Biljana (2016). “The Ombudsman Role in The Republic Of Macedonia as a Controller of the State Administration Work.” (JPMNT) **Journal of Process Management–New Technologies, International**, Vol:4, No:2, pp.71-78.
- DURSUNOĞLU, İsmail, BOYALI, Handan ve GÜNDOĞDU, Serkan (2021). “Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) İmajına Yönelik Bir Araştırma”, **Ombudsman Akademik**, Cilt:7, Sayı:14, ss.67-94.
- EMİN, Nedim (2014). **Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu**, SETA Yayınları, İstanbul.
- ERHÜRMAN, Tufan (1995). **Dünyada ve KKTC’de Ombudsman**, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşe.
- ETYMONLINE (2023). “Audit”, <https://www.etymonline.com/word/audit>. (Erişim Tarihi: 12.10.2023).
- ETYMONLINE (2023). “Control”, <https://www.etymonline.com/search?q=control>. (Erişim Tarihi: 13.10.2023).
- GİŞİ, Selçuk (2017). “Ombudsmanlık Kurumu, İsveç ve Fransa Ülke Uygulamaları İle Avrupa Ombudsmanı Üzerine Bir İnceleme”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Cilt:0, Sayı:2, ss.1-42.

- KIRAL, Bilgen (2020). “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, **Sıirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:8, Sayı:15, ss.170-189.
- KUZEY MAKEDONYA ANAYASASI (1991). https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia.nspx. (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- KUZEY MAKEDONYA OMBUDSMANLIK KURUMU KANUNU (1997). <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Interni%20akti/Zakon%20na%20NP/Preisten%20tekst%20na%20Zakon%20za%20NP-29.03.2018-Ang.pdf>. (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- MEMETI, Ixhet. (2012). “Ombudsman of the Republic of Macedonia”. http://studiorum.org.mk/evrodijalog/16/pdf/Evrodijalog_br_16_4_I-Memeti_ENG.pdf. (Erişim Tarihi: 25.11.2023).
- OYTAN, Muammer (1977). **Ombudsman Eli İle İdarenin Denetimi Konusunda Kıyaslamalı Bir İnceleme (Prof. Dr. Osman Berkiye Armağan)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ÖZDEN, Kemal (2010). **Ombudsman: Türkiye’deki Tartışmalar**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- PARLAK, Bekir ve DOĞAN, Kadir Caner (2022). **Ombudsman Teorisi ve Karşılaştırmalı Ülke Uygulamaları**, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA OMBUDSMAN (2019). “Annual Report: Republic of North Macedonia on the Level of Ensuring Respect, Promotion, Improvement and Protection of Human Rights and Freedoms.” <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Godisni%20izvestai/GI-2019/GI-2019-Ang.pdf>. (Erişim Tarihi: 22.01.2024).
- REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA OMBUDSMAN (2021). “Annual Report: Republic of North Macedonia on the Level of Ensuring Respect, Promotion, Improvement and Protection of Human Rights and Freedoms.” <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Godisni%20izvestai/GI-2021/GI-2021-Ang.pdf>.(Erişim Tarihi: 22.01.2024).
- REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA OMBUDSMAN (2022). “Annual Report: Republic of North Macedonia on the Level of Ensuring Respect, Promotion, Improvement and Protection of Human Rights and Freedoms.” <https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Godisni%20izvestai/GI-2022/GI-2022-Ang.pdf>.(Erişim Tarihi: 22.01.2024).

SANAL, Recep (2002). **Türkiye’de Yönetmelik Denetim ve Devlet Denetleme Kurulu**, TODAİE Yayınları, Ankara.

SNG-WOFI (2024). “Republic of North Macedonia Country Profile”, <https://www.sng-wofi.org/country-profiles/>. (Erişim Tarihi: 01.02.2024).

SOYUPEK, Yusuf (2014). “Türk Yasama Organı Bünyesinde Kamu Denetçiliği Kurumu Tartışmaları”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, ss.17-29.

TBMM (2012). “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu”, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6328.pdf>. (Erişim Tarihi: 26.02.2024).

TODAİE (2014). **Kamu Yönetimi Sözlüğü (Fransızca ve İngilizce Karşılıklarıyla)**, TODAİE Yayınları. 3. Baskı, Ankara.

TÜRK DİL KURUMU (2020). “Denetim Anlamı”, <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 25.10.2023).